

Balatlı Georg'a göre
EDİRNE VAKASI

Hrand D. Andreasyan

Tercümesini sunduğumuz eserin müellifi Ermeni asıllı Georg Tıbir Der Hovannesyanyan (1737-1812), Balatlı olup, telif ve tercüme eserleriyle, zamanının ünlü ermeni mütefekkirlerinden idi. Şark dillerine vâkıf bulunan Hovannesyanyan'ın başlıca eserleri arasında, mufassal farsca ve arapça lûgatları ile sarf kitapları, *Osmanlı sadrâzamları*, *Osmanlı tarihi*, *Ermeni tarihi* zikre şâyandır. Adı geçen eserler b güne kadar yazma olarak kalmış, yalnız *Farsca lûgat'ı*, Darbhane-emîni Artin Bezciyan (Kazez Artin)'in himmetiyle 1826 senesinde İstanbul'da basılmıştır.

Orijinal yazma nüshası Venedik'de, Mekkharist manastırı kütüphanesinde (nr. 1961) ve mikrofilmli İst. Üniv. Türkiyat Enstitüsü'nde bulunan, Edirne Vakası'na âid bu eser, müellifin el yazısı ile 67 sahifelik bir defterde olup, sonundaki kayıddan anlaşılacağına göre, 11 nisan 1783 tarihinde İstanbul'da yazılmıştır.

IV. Sultan Mehmed b. İbrahim'in saltanatı devrinde, 1682 senesinin ilk yıllarında, Nemçe denilen Cermen yâni almanlarla yapılan harbdan dolayı, onlarla ittifak eden polonyalılar, hunlar¹ ve venedikliler de osmanlılarla bozuşarak, her biri yaptıkları hücumlarla kendi hududlarının yakınında bulunan bir çok yerleri ve şehirleri zabtettiler. Harb, 18 sene kadar devam etti ve her sene, sefere çıkan Osmanlı kuvvetleri mağlûp olarak geri döndüler.

¹ Metnin sahife kenarındaki bir hâşiye ile, bu kelime moskoflar olarak tasbih edilmiştir.

Harbin devamınca dört padişah değişmiş² ve nihayet, 1699 senesinde, Sultan Mustafa b. Mehmed'in saltanatının dördüncü yılında, sulh akdedilmişti³. Önce osmanlılar bu barış için almanlara elçiler yolladılar, sonra da, yukarıda zikredilen milletlerin elçileri İstanbul'a Sultan Mustafa'nın nezdine gelerek barış akdettiler ve her biri şerefle kendi kırıalarının yanına döndüler.

Barışdan sonra, Padişah, bütün maiyyeti ile beraber Edirne'ye giderek orada kaldı. Sultan Mustafa'nın çocukluğunda, Vanî Efendi'nin damadı olan Feyzullah adında Erzurumlu hir hocası vardı. Padişah tahta çıkınca hocasını Erzurum'dan getirterek kendisini *müftü*⁴ yani şeyhülislâm tâyin etmiş⁵, her iş için ona danışmış ve oandan başka kimsenin sözüne kulak asmamıştır. Padişahın her sözüne inandığını gören *Acem ferzendi* şeyhülislâm, tesiri altına almak ve tam itimadını kazanmak üzere, onu sık sık ziyaret ederek sihirli sözleriyle kendi fikir ve arzularına râmetmeğe başladı. Aynı zamanda, bütün saray erkânını dahi bu suretle kazanmağa muvaffak oldu. Rivayete göre, usta bir büyücü olan Feyzullah, sanatı sayesinde bazı kimseleri kendisine meftun etmiş, bâzılarının da, kocakarı ilâçları ile akıl ve hislerini körleterek, hayvanlar gibi, idrâksiz bir hâle getirmişti. Böylelikle o, İsa'nın: "Kuvvetlü adamı evvelâ bağlayup bâdehu anın hanesini yağma eder"⁶ sözüne uygun olarak, önce Padişah'ı ve Vâlîde sultanı kendisine tâbi etmiş, sonra da iktidarı ellerinden alarak, sadrâzamdan en küçük memura kadar bütün memurları kendi emri altına almıştı. Devlet ricâlinin kapılarına kimse uğramaz olmuştu; zira *mansıb*, paşalık, vezirlik, kadılık, ağalık ve diğer rütbe ve mevki peşinde olanlar, günlerce gidip gelerek şeyhülislâmın kapısını aşındırıyorlar, yalvarıyorlar ve rüşvet olarak verdikleri büyük meblâğlarla kendisini râzı ediyorlardı. Bu suretle, o, Osmanlı hudutları dahilindeki bütün ülkelerde gasb edilmiş birçok çiftlik ve malikânelere sahib olmuş,

² Bunlar sırasıyla Mehmed IV., Süleyman II., Ahmed II., ve Mustafa II. dir.

³ Karlofça barışıdır.

⁴ İtâlik barflerle gösterilen bu nevi kelimeler, metinde aynen türkçe olarak yazılmıştır.

⁵ Feyzullah Efendi, önce, 1688 yılında, Debbâğ-zâde Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislâm tâyin edilmiş, fakat bilâhîre azledilip Erzurum'a sürülmüştü. Sultan Mustafa II. tarafından aynı makama tekrar getirilmesi ise 28 Mayıs 1695'de olmuştur.

⁶ *Ahd-i Cedid*, Mateo XII, 29.

fakat yine de doymamıştı. Kendisi, hudutsuz tama'kârlığından dolayı herkesin nefretini celb etmişti; lâkin, padişahın korkusundan kimse onun arzularına mukavemet edemiyordu. Bununla beraber, gerek ekâbir ve gerek halkın diline düşen şeyhülislâm, memleketin her yerinde gizli veya alenî olarak zemmediliyor ve kendisi için: "bir kızılbaş olan bu adam, Osmanlı *ocağını* söndürmek istiyor" deniliyordu.

Feyzullah, istediği adamı yüksek mevkilere çıkarıyor, istemediklerini ev ve barkından mahrum ederek uzaklara sürdürüyor, kendisine muhalefet edenleri de idam ettiriyordu. Bu cümleden olarak, köprülülerin soyundan gelen Mirahor⁷ hakkında, Padişah nezdinde tezvîratda bulunarak onu idam ettirdi. Hıristiyan devletleriyle barış akd etmiş olan Hüseyin Paşa'nın⁸ ölümünden sonra, Daltaban Mustafa Paşa'yı büyük bir rüşvet mukabilinde⁹ sadrâzam tâyin ettirdi. Bu zat, ancak üç ay aynı mevkide kalabildi; zîra, yukarıda söylenildiği gibi, Feyzullah bütün hükümet işlerini kendi isteğine göre idare ediyor veya ettiriyordu. Şöyle ki, sadrâzam, her icraatında ancak onun emrine göre hareket edebiliyordu. Kendi şahsî düşüncesine göre bir karar verirse; bunu duyan şeyhülislâm verilen emri geri alırdı. Şeyhülislâmın müdahalelerine canı sıkılan sadrâzam Daltaban Paşa, onu ortadan kaldırmayı düşünüyordu; fakat, sadrâzamin niyetinden haberdar olan Feyzullah, derhâl harekete geçerek, padişah'ın nezdinde gizlice yaptığı tezvîratla onu idam ettirdi¹⁰. Mesele açığa vurulunca, gerek ekâbir ve gerek halk arasında sızıltılar başgösterdi. Herkes, mâsum Daltaban Paşa'nın haksızca öldürüldüğünden acı duyuyor ve milletin düştüğü hâle kederlenip: "Bu kızılbaş, bizim din ve imânımızı değiştirmek, bizzat tahta çıkmak niyetini güdüyor" sözlerini her an ve her yerde tekrarlıyarak, hâmile kadınlar gibi, doğum sancuları içinde, kurtuluş anını bekliyorlardı.

Beklenen an, nihayet zuhûr etti: Milâdî 1703, hicri 1115 senesinin 6 temmuzuna tesadüf eden salı günü, halk sükûnet içinde bulunduğu bir sırada, *cebeci* denilen askerlerden 30 ilâ 40 kişi

⁷ Bu zat, Kibleli-zâde Ali Bey'dir.

⁸ Vezir-i âzam Amca-zâde Hüseyin Paşa.

⁹ Silâhdar'a nazaran bu mikdar 100.000 altın idi.

¹⁰ Bunun tarihi 28 Ocak 1703'dür.

Atmeydanı'na çıkarak *ulûfe* isteriz diye bağırmağa başladılar. Askerlerin çıkardıkları gürültüden korkan esnafın bir kısmı dükkânlarını yarı, bir kısmı da tamamen kapadıysa da, Sekbanbaşı Hâşim-oğlu¹¹ yetişerek çarşığı açtırdı. Birkaç gün evvel de, gemi ile Gürcistan'a sevk edilen cebeciler, ulûfelerini almadan gitmeyeceklerini söyleyerek böyle bir gürültü çıkarmışlar, dükkânlar kapanmış, Hâşim-oğlu da ulûfelerini vererek cebecileri gemiye doldurmuş ve sevk etmişti. Hâşim-oğlu, bu def'a da aynı şeyi yapmak istedi ise de, cebeciler ertesi gün tekrar Atmeydanı'nda toplandılar ve ulûfe talebinde bulundular. Dükkânlar yine kapandı; Sekbanbaşı, Bedesten'in ve dükkânların açılmasını emrettikten sonra, kendi askerleriyle beraber Atmeydanı'na cebecilerin yanına gitti. Askerler, bağırarak ulûfe isteklerini tekrarlayınca, Sekbanbaşı, paralarını ertesi gün vereceğini vaad ederek dağılmalarını söyledi. Hâşim-oğlu, Atmeydanı'ndan ayrıldıktan sonra doğru Köprülü'nün torunu ve Feyzullah'ın damadı olup İstanbul kaymakamı bulunan Abdullah Paşa'nın yanına gitti. Abdullah Paşa, kendisine, ertesi gün cebecileri katliâm etmek emrini verdi. Bundan haberdar olan cebeciler, daha büyük bir kalabalık hâlinde toplandılar ve *softaları* da beraberlerine alarak, perşembe günü Atmeydanı'na yığıldılar. Dehşetli bir gürültü çıkaran kalabalık, cüretlerini artırarak, bu def'a: "Padişah'ı, Vâlîde sultanı, Şeyhülislâmı ve Sadrâzamı bize verin; onları artık istemeyiz" diyerek bağırmağa başladılar. Çıkardıkları "Allah, Allah" avazeleri bütün şehri ve deniz sathını tutmuştu. Kalabalık, aynı bağırış ve gürültü ile Saray kapısına giderek, korkusundan saraya iltica etmiş olan Kaymakam paşayı istediler. Saray kapıları sımsıkı kapanmış olduğundan, kırmağa kalkıştılar. Sarayda bulunan bâzı kimseler, ise, içeri girmelerine mâni olmak istediler. Kaymakamın *mehterbaşısı* olan bir şahıs, cebecilerden birini vurarak öldürdü; fakat kendisini yakalılarak götürdüler. Sekbanbaşı yetişerek: "Haydi arkadaşlar, işte para keseleri hazırdır, gidelim de tevzi edelim" dedi; fakat kendisini dinlemiyerek "biz ulûfe istemiyoruz" dediler.

Sözünün geçmediğini gören Sekbanbaşı, toplanan kalabalığın büyüklüğünü görünce yeniçeri bayrağını çekmek ve münâdiler vasıtasıyla bütün yeniçerileri oraya toplamak için gizlice saraya gir-

¹¹ Hâşim-zâde Murteza Ağa.

meğe teşebbüs etti. Zirâ, eski bir usûle göre, yeniçeriler herhangi bir yere kendi bayraklarının asıldığını görünce, derhâl oraya toplanırlardı. Sekbanbaşı, bu suretle, yeniçerileri oraya toplayıp kaymakamın emrini göstererek onlara cebecileri kırdırmak istiyordu; fakat bu niyetini anlayan cebeciler, saraya girmesine mâni oldular. Saraya giremeyen ve kendi askerlerinin de dağılmış olduğunu gören Sekbanbaşı, dehşete düşüp, aralarından sıyrılarak kaçmağa başladı. Fakat cebeciler, arkasından koşarak kendisini Bedesten'in yakınında bir dükkânın içinde tuttular. Baş açık olduğu hâlde dışarı çıkardılar, başına eski ve kirli bir kavuk geçirdiler ve bir yük hayvanına bindirdiler. Sekbanbaşı, yalvaran bir sesle: "Beni nereye götürüyorsunuz? Yaşıma ve ak saçıma merhamet edin, evlâdlarım, beni öldürmeyin" diye ağlıyordu. Cebeciler: "Korkma, baba, seni öldürmeyeceğiz; Etmeydanı'na gidelim, orada sana diyeceklerimiz vardır" dediler. Oraya varılınca, askerler, Sekbanbaşı'yı ortalarına alarak, kendilerini öldürmek için verilen emirnamayı ve yeniçeri bayrağını tatlılıkla istediler. Sekbanbaşı ise, dolambaçlı sözlerle inkâr ederek, istenilen şeyin yanında bulunmadığını söyledi. Buna hiddetlenen cebeciler, onu rast gele yerlerinden vurarak öldürdükten sonra, emirâmeyi ve iki yeniçeri bayrağını koynundan çıkardılar, cesedini de bir duvar deliğine taktılar.

Cebeciler, yeniçeri bayrağını açarak, her tarafa "Yeniçeri ve bize kardeş olan herkes, buraya, bayrak altına toplansın" diye ilân ettiler. Bu dâveti duyan bütün yeniçeriler, doğru Etmeydanı'na giderek cebecilere iltihak ettiler. Etmeydanı muazzam bir kalabalıkla doldu. Bundan sonra, *ulemayı*, büyük kadıları, bir çok câmi *softalarını*, bostancıbaşısı, yeniçeri ocak ağalarını, yeni ve eski Bedesten, Saraçhane ve bütün esnaf reis ve kâhyalarını çağırıldılar. Kezâ "müslüman olanlar yanımıza gelsin" diye şehrin her tarafına münâdiler çıkardılar. Adı geçen reisler, silâhlanmış askerleriyle beraber gelip, böylece toplanan kalabalık, günden güne artarak onbinlere bâliğ oldu. Gelenlerin bâzıları, sekbanbaşının âkîbetini gözönünde tutarak, sırf korku sevki ile, bir kısmı da, gönül rızası ile onlara iltihak etmişlerdi. Askerler, Bostancıbaşısı'ya kaymakamı sordular; fakat o, nerede bulunduğunu bilmediğine onları güç hâl ile inandırabildi ve bilâhire kendisi de askerleriyle beraber onlara iltihak etti.

Cuma günü, ileri gelenler ve alt tabakalara mensub bütün

şehir halkı, kitleler hâlinde toplanma mahalline gitmeğe başladı. Şehir dışında, yâni Eyüp, Kasımpaşa, Beyoğlu, Tophane, Cihangir, Fındıklı, Beşiktaş ve Sarıyar'dan Hisar'a kadar olan yerlerden; Anadolu yakasında Kadıköy ve Üsküdar'dan başlayarak İstavroz, Çengelköy, Anadoluhisarı, Kanlıca, Beykoz ve Kavağa kadar olan yerlerdeki müslümanlar, şehre gelerek, bahar taşkınlığına uğramış nehirleri andıran seller gibi, doğru Etmeydanı'na akın ettiler.

Yapılan müzakerelerden sonra, Çalık Ahmed Ağa, yeniçeri ağası, Nişancı Ahmed Paşa, Sadrazam tayin edildi. Şeyhülislâmlığa Başmakçı-zâde getirildi ise de, kendisi hastalığını ileri sürerek üç gün sonra istinkâf etmekle, yerine İbrahim Efendi tayin edildi¹². Feyzullah Efendi'nin damadı olan İstanbul kadısı da¹³, "mütilidir" diyerek azledildi, "onun damadı olduğundan, sen de bir kızılbaşsın" diye ağır tahkirlere mârûz bırakılarak öldürülmek istendi; fakat, büyük ulemânın müdahale ve iltimâsı sayesinde bu âkıbetten kurtuldu. Kudüs ve Selânik gibi birçok büyük şehir kadıları da azl edildi. Bursa kadısı parçalandı. Ölümünden kurtulan İstanbul kadısı, "kızılbaş kızı olduğunu anladığı" karısını bir daha nikâh etmeğe yemin ederek alenen boşadı; fakat üç gün sonra kaçmağa muvaffak oldu.

Bu kararlardan sonra, ekmekci, kasap ve bakkallar hâriç, bütün pazarların, bedestenlerin, saraçhanelerin ve sair bütün dükkânların kapatılması münâdiler vasıtası ile şehrin her tarafında ilân edildi. Gerek müslümanlar, gerek hıristiyanlar ve gerekse yahudiler, emre itaat ederek dükkân ve hanlarını kapadılar. Kezâ, münâdiler vasıtası ile kadın ve çocukların evlerden çıkmamaları, şarab bulundurulmaması emredildi. Altıncı cuma günü, cuma namazında Padişah'ın isminin anılması men' edildi. Çünkü, "padişah ise, gelip tahtına otursun, biz de kendisini hükümdar tanıyarak hutbe okuyalım" diyorlardı.

Bu işler yapıldıktan sonra, akıllı insanlardan iki *seyh*, *ülema*dan beş kişi, birkaç *emîr* ve yeniçeri ocağından bâzı kimselerden ibaret 40 kişilik bir heyet seçilerek, padişahın huzuruna çıkmak

üzere Edirne'ye yollandılar. Padişaha takdim edilecek arzuhâl şu surette idi: "Metbu hükümdarımıza selâm. Padişahımız, ömrünün sonuna kadar seni başımızda padişah olarak istediğimizi bil. Sana muâriz değiliz, bilâkis ebediyyen tâbiyiz. Yalnız, bir kızılbaş, dinsiz ve büyücü adam olan *müftünü* artık istemeyiz. İmdi, kanun ve adalet dahilinde kendisiyle konuşmamız için onu bize göndermeni çok rica ederiz. Sağ ol".

Heyet, bu yazıyı hâmilin yola çıktı¹⁴, fakat Edirne'ye yaklaşınca bostancıbaşı¹⁵ onları yakalıyarak yazıyı ellerinden aldı, kendilerini de Akdeniz'de Boğazhisar'ın yakınında bulunan Enez'e sürdü¹⁶. Şeyhülislâm, âsilerin sözleri padişahın kulağına yetişmemesi için yolları tutturmuş olduğundan, padişaha yazılan arzuhâl ele geçirilip kendisine götürüldü, o da bunu sakladı. Bundan başka, kezâ şeyhülislâmın emriyle, İstanbul'da gördükleri ve işittiklerini söylememeleri için, bütün yolcular tazyik altında tutuluyorlardı. Kendileri ise: "İstanbul'da birkaç münafık cebeci ulufe talep etmiş, şehri yakmağa kalkışmış ve bâzı evlere girerek yağma etmişlerdir" diyerek, Edirne halkını aldatıyorlardı. Böylelikle, olan bitenler padişahın gizli tutulmuştu, çünkü şeyhülislâmın korkusundan kimse *hünkâra* bir şey söylemeğe cesaret edemiyordu.

Fakat, padişahın damadı ve *rikâbdar*'ı olan Hasan Paşa¹⁷, kendi sadık adamlarından birisini, ahvali öğrenmek ve haber getirmek üzere gizlice İstanbul'a gönderdi; bu adam avdetinde vaziyeti olduğu gibi anlattı. Hasan Paşa, işittiklerini padişahın hemşiresi olan karısına söyledi. Saray teşrifatına göre, kimse çağrılmadan ne padişahın, ne de Vâlîde sultanın huzuruna gidemezdi; fakat yakıcı endişeler içinde kıvranan padişahın hemşiresi, hemen annesinin yanına gitti ve o, kızının beklenmedik bir anda geldiğine şaşarak: "Nen var kızım, bu vakitsiz gelişinin sebebi nedir, benzin niye böyle atmış?" diye sordu. Bir an sessiz durarak içini çeken kızı: "Ben zâten böyle olacağımdan korkmuştum" dedi. Annesi: "Ne olmuş, anlat bakalım" deyince, kızı: "İstanbul'da çıkan ve

¹² Amca-zâde Hüseyin Paşa'nın damadı Kavanoz Ahmed Paşa, İstanbul kaymakamı, Başmakçı-zâde'nin yerine de İmam Mehmed Efendi Şeyhülislâm tayin edilmişlerdir.

¹³ Seyyid Mahmud Efendi.

¹⁴ İstanbul'dan hareket tarihi 8 rebiülevvel (22 temmuz) dedir.

¹⁵ Karayılan-oğlu Ali Ağa.

¹⁶ Raşid'e nazaran, Ali Ağa 400 kadar bostancı ile Hafsa mevkiine giderek, İstanbul'dan gelen elçileri durdurup mahzarı ellerinden almış, kendilerini de Eğri-dere palankasında haps ettirmiştir (bk. *Tarih*, III. 42).

¹⁷ Vezir Enişte Hasan Paşa diye meşhurdur.

günden güne büyüyen gürültü ve kargaşalığı sen'de mi işitmedin? Askerler büyük hazırlıkla bizi öldürmeğe geliyorlar, siz ise burada kaygısızca oturuyorsunuz. Büyük vâlîde Kösem'in böyle bir ayaklanma esnasında öldürüldüğünü duymamış mıydın? Zannedersen, onları teskin etmeyi düşünmezsek biz de aynı âkibete mâruz kalacağız" dedi. Kız, annesinin güya hiç bir şeyden haberi olmadığını görürnce, kardeşi padişahın yanına gitti. Dâvetsiz olarak gelen hemşiresinin kederli yüzünü gören padişah, onu içeri aldı ve telâş içinde, gelişinin sebebini sordu. O, derhâl kardeşinin ayaklarına kapanarak ve ağlıyarak: "Haşmetli padişahım, benim nazlı ve aziz kardeşim, İstanbul'da çok açık bir surette vukubulan olayları duymadınız mı? Şehrin bütün büyükleri, askerlerin iştirakiyle Atmeydanı'nda toplanmış, bedestenleri, pazarları ve bütün dükânları kapatmışlar, bizi öldürmek için büyük hazırlıkla buraya doğru yürüyorlar" dedi. Padişahın: "Ne sebeple?" sorusu üzerine hemşiresi, derhâl: "Hocanın sebebiyledir; onun müftülüğünü istemiyorlar" dedi ve, nâtuk bir kadın olduğundan, kardeşine buna dâir daha birçok şeyler söyledi. Bir ara da, ağlıyarak: "Kudretli ve ulu padişahım, bir tek haksız adamın yüzünden hepimiz de beyhude yere mahv mı olacağız?" dedi. Padişahın: "Ben hocamın onların eline veremem" sözü üzerine, hemşiresi: "O hâlde, ayaklanmış kalabalığı nasıl teskin edebileceksin?" diye sordu. Padişah: "hepsini de kılıçtan geçirtirim" deyince, hemşiresi: "Fakat o kadar büyük kalabalığı kâmilten öldürmek mümkün müdür?" dedi. Bunun üzerine, padişah, annesini çağırdı ve ona: "Kızımın bu dedikleri nedir?" diye sordu. Vâlîde sultan ise, riyakârlıkla herşeyi inkâr etti. Padişah, o zaman, Damad Hasan Paşa'yı çağırarak: "Karıma bana anlattıkları doğrumudur?" diye sordu. Dâmad, cevaben: "Evet, padişahım, doğrudur" dedi, ve padişah niçin zamanında haber vermediklerini sorunca: "Hocanın korkusundan sustuk; çünkü o, padişaha haber verilmemesini sıkıca tenbih etmiştir" dedi.

Padişah, onları huzurdan çıkardıktan sonra, sadrâzam Râmi Paşa'yı çağırttı ve ona: "Bu işittiklerim nedir? İstanbul'daki askerler niçin galeyâna gelmişlerdir?" diye sordu. Sadrâzam: "Evet, padişahım, galeyân hâlinde birleşmişlerdir" dedi. Padişah bunun sebebini sorunca, Râmi Paşa: "Sebebi hocandır" dedi. Padişah, daha evvel niçin haber vermediğini sorunca da, sadrâzam: "Ho-

canın korkusundan sustum, çünkü o, olayları padişaha haber verilmesini şiddetle men'etmişti" dedi¹⁸. Padişahın: "Benden niçin saklamak istiyordu?" sorusu üzerine, sadrâzam: "Çünkü askerler kendisini artık şeyhülislâm olarak tanımak istemiyorlar" cevabını verdi. Buna öfkelenen padişah: "Git, onları teskin et" diyerek sadrâzamı huzurdan çıkardı.

Padişah, hocası şeyhülislâmı çağırarak: "Hocam, İstanbul'daki kargaşalığın sebebi nedir?" diye sordu. Şeyhülislâm cevaben: "Padişahım, toplanıp kargaşalık çıkaranlar *cülûs* istiyorlar, yâni seni tahttan indirmek ve başkasını tahta çıkarmak niyetindedirler. Ben buna râzı olmadığım ve *fetva* vermediğim için de beni öldürmek ve başka birisini şeyhülislâm tâyin etmek istiyorlar" dedi. Padişah, ne suretle onların hakkından gelebileceğini sorunca, şeyhülislâm: "Sadrâzamını çağırıp mührü elinden al, ben sana onların gurûrunu kıracak başka bir sadrâzam seçerek, hepsini imha etmek üzere eline bir fetva veririm" dedi ve huzurdan çıktı¹⁹.

Müftünün tavsiyesine uyan padişah, sadrazamı çağırarak: "Mührü bana ver" dedi. Bunun üzerine, sadrâzam, hiç tereddüt etmeden mührü koynundan çıkararak: "Haşmetli padişahım, işte mühür" dedikten sonra, gözleri yaşlı olduğu hâlde, sözlerine devam ederek: "Köleniz, sizin selâmetiniz için ölümü dâima göze almıştır; mührü îade ederek dışarı çıkınca beni parça parça edecekler, fakat seni, vâlideni, çocuklarını ve bütün soyunu da sağ bırakmayacaklardır. Sana yalvarırım, beni affet ve köleni dinle, belki bu kargaşalığı teskin edecek bir çare bulabiliriz. Emredin, Enez'e sürülen adamları getirterek huzura çıkarayım, siz onlarla bizzat konuşun" dedi. Bunun üzerine, padişahın müsaadesini alan sadrâzam, sürülmüş olan adamları geri getirtip huzura çıkardı, *arz ve mah-*

¹⁸ Sultan Mustafa, Râmi Mehmed Paşa'ya sadaret mühürünü teslim ederken: "Şeyhülislâm'ın reyinden taşra hareket edersen itâba müstahik olursun" demişti.

¹⁹ Sadrâzam Râmi Mehmed Paşa'nın isyanı kıskırtmakta mühim bir rol oynadığı görülmüştür. Feyzullah Efendi'ye karşı gizlice harekete geçmiş olan sadrâzam, esasen şeyhülislâmdan hoşnud olmayan ulemâ sınıfına cesaret verdikten maada, en müessir unsur olan askerî sınıfı tahrik etmiştir. Gürcistan'da çıkan bir isyanı basturmak için cebecilerin oraya sevk edilmesi irâde olunca, Rami Mehmed Paşa, kendi adamlarından Boşnak Sarı İbrahim Ağa'yı Cebeci-başlığa getirmiş ve onun vasıtasıyla isyanı teşvik etmiştir.

zarlarını da arayıp buldu ve padişaha takdim etti²⁰. Bu suretle meseleye vâkıf olan padişah, şu fermanı yazdırdı: “İsyan ederek toplanmış bulunan sizlere, sâlimen yerlerinize dönmenizi emrederim. *Hocamı* bana bağışlayın. Birkaç güne kadar İstanbul'a geleceğiz, benden istediklerinizi orada yapacağım”.

Padişah, fermanını hâmil heyeti İstanbul'a yolladıktan sonra, sadrâzama, asker toplamak ve Rumeli'de *nefir-i âm* yapılmak emrini verdi. Paşalarla birçok asker Edirne'de toplandı. Asker toplamadan evvel, padişah, asileri para ile kendi tarafına döndürmek üzere, *kâhyabeyi* birçok kese ile İstanbul'a yollamıştı, fakat o, Çorlu'da iken, askerleri kat'i kararlarından döndürmenin mümkün olamayacağını anlıyarak geri dönmüştü.

Fermanı hâmil hey'et İstanbul'a varıp, ferman, kalabalığın önünde alenen okundu; fakat onlar, fermanın riyakâr ve hilekârane bir şekilde yazılmış olduğunu anlıyarak hüsn-i telâkki etmediler. Bununla beraber, yine de, padişahın 16 temmuza tesadüf eden cuma günü geleceğini ve cuma namazının beraberce kılınacağını ümit ediyorlardı. Şehirde, gerek tedhişe, gerekse sulh ve asâyişe dâir bin türlü rivayet dolaşıyordu. Güya “çarşışmalar olacak, yok, barış olup sükûnet avdet edecek. Padişah buraya gelecek, veya, kendileri gelmeyip müftüyü oğulları ile beraber gönderecek” sözleri kulaktan kulağa dolaşıyordu. Fakat, beklenen cumadan sonra, cumartesi günü, öğle vakti, İstanbul şehri büyük bir gürültü ve kargaşalıkla alt-üst oldu. Halk, her yerde, ekmeççi dükânlarına hücum etti. Şehrin gerek kara ve gerek deniz tarafındaki kapıları kapandı. Esasen, bostancılar, daha evvel kara kapılarını tutmuş olup kimseyi şehir dışına çıkartmıyorlardı. Vefat vuku'unda, ölüyü mezara götürmek üzere, bir papazla beraber yalnız dört kişinin çıkmasına müsaade ediliyordu; cenâze alayına iştirâk eden diğer adamlar ise, geri çevriliyorlardı. Hâriçden şehre gelenler de, sıkı bir aramaya tâbi tutulduktan sonra Etmeydan'na götürülüp nereden gelip nereye gittiğine dâir sorguya çekiliyorlardı.

Padişahın Edirne'de asker toplayıp, *nefir-i âm* ilân ettiği, ulûfe dağıttığı ve İstanbul'a göndereceği kuvvetler mârifetilye yedi ya-

²⁰ Bostancı Ali Ağa'nın, Hıfzı'da elçilerin elinden aldığı mahzarı alenen yaktığını söyleyen Silâhdar, aynı zamanda, Bostancıbaşı'nın başka bir kâğıt yakmış ve mahzarı saklamış olduğuna dâir bir rivâyetin mevduidiyetini de ilâve eder.

şından yukarı bütün erkeklerin kılıçtan geçirilmesi cevâzına dâir müftüden fetvâ aldığı sâbit olunca, buradakiler de *gönüllü* asker ve *serdengeçti* toplamağa başladılar. Yenibahçe'ye yerleştirilen²¹ ve günden güne çoğalan askerler birkaç gün orada bekleyip silâh tedarik ederek muharebeye hazırlandılar. Asilerin vaziyetini anlamak üzere padişah tarafından gönderilmiş bir *imrahor*²², 18 temmuz pazar günü İstanbul'a geldi. Bu müttefikan yapılan hazırlığı müşahede ettiyse de, asiler tarafından yakalandı. Asiler, adamın iki oğlunu rehine olarak alıkoymaktan sonra, tekrar yazdıkları *arz* ve *mahzarı* eline vererek padişaha yolladılar ve avdetini beklediler.

Aynı günlerde, müftünün damadı olup İstanbul kadısı tâyin edilen bir *molla*, Edirne'den gelirken İstanbul'daki kargaşalığı yolda haber almış ve bir çiftlikte saklanmıştı. Bunu haber alan asiler, 21 temmuz çarşamba akşamı gizlice oraya giderek adamı yakalayıp geceleyin İstanbul'a getirdiler ve hapsedtiler. Padişahın yanına giden *imrahor* ise, geri dönemeyip adamlarından biriyle bir mektup gönderdi. Mektubun mündericatı şöyle idi: “Yazınızı takdim ettimse de padişah cevap vermeğe lâyük görmedi; bana buradan ayrılmama da izin vermedi. Avdet etmeye şahsan söz verdimse de, vaziyeti işbu mektubumla bildiriyorum. Rehine olarak elinizde bulunan iki oğlumu öldürecekse, irade sizindir. Bende hile ve yalan yoktur. Sağ olun”. Asiler, imrahorun bu yazısını okuduktan sonra, çocuklarını öldürmediler; fakat padişahın hareketine son derece hiddetlendiler ve bir an evvel Edirne'ye yürümek üzere hazırlık yapmağa başladılar.

Padişahın annesi ve hemşiresi, İstanbul'dakilerin niyetlerinden dönmeyip Edirne'ye yürümeğe hazırlandıklarını anlayınca, huzura çıkarak: “Padişahım, bizi ölümden kurtarmak için *hocamı* onlara teslim et” diye yalvardılar. Padişah: “Ben *hocamı* onların eline veremem” deyince, Vâlîde Sultan, ağlıyarak: “Arslan evlâdım, ben kendi ölümümü düşünmüyorum, çünkü benim günlerim artık geçmiştir; senin de düşünmem, fakat yetim ve öksüz kalacak çocuklarına içim yanıyor. Onların selâmeti uğruna *hocamı* terk et”

²¹ Edirne'ye yürümek için toplanan asî askerler 26 temmuzda Yenibahçe'ye nakledilmiş, ve orada hazırlık görmeğe başlanmıştı.

²² Mirahor Sâlim Ağa.

dedi. Vâlide Sultan bu sözleri yalvararak söylerken, padişahın kadın ve cariyeleri de, efendilerinin ayaklarına kapanarak feryad ettiler. Bunun üzerine, padişah, müftünün Varna'ya nefyini emretti. Bu emri duyan müftü, Varna'dan Trabzon'a geçmesine padişahın izin vermesini diledi. Padişah buna râzı olunca, müftü derhal Varna'ya geçmeğe hazırlandı. Fakat, Sadrâzam Râmi Paşa, *çavuşlara*, ağır davranarak onun Varna'ya ulaşmasını geciktirmelerini emretti. Müftü Varna'ya vâsıl olunca derhâl gemiye girip karşı sâhile geçmek istedi ise de, refakatına me'mur çavuşlar, oranın *serdari* ve kadısı ile gizlice müzakerede bulundular; onlar da, kendisine ihtiram göstermek bahanesi ve geminin yağlanması lüzumunu ileri sürerek onu bir müddet alkoydular. Bu suretle birkaç gün geçtikten sonra, müftünün *kal'ebend* edilmesi için Sadrâzamdandan emir geldi. Bunun üzerine, kale *dizdari*, müftüyü hürmeten gezdirmek bahanesiyle kal'eye götürdü ve içerde kapadı. Birkaç gün sonra, sadrâzam Rami Paşa'nın gönderdiği askerler, müftüyü kal'eden alarak Rumeli'de yer yer dolaştırmağa başladılar. Râmi Paşa'nın niyeti, müftüyü elinde tutmak, İstanbul'daki âsi askerler gelip isteyince onu ellerine vermek ve kendilerini bu suretle teskin etmektir. Müftünün Edirne'deki evi, yağma edilmemesi için kilitlemiş ve askerî muhafaza altına alınmıştı.

İstanbul'da gündün güne yayılan türlü rivayet ve burada yazılmasını münasip görmediğim hezeyanlar, heyecanı son haddine çıkarıyordu. Nihayet, 29 temmuz perşembe günü, Edirne'ye doğru hareket başladı²³. 1 ağustos pazar gününe kadar devam eden çıkış hareketi şu sırayı tâkib ediyordu: 1. *Sancakları* ile beraber *emîrler*; 2. Ağaları başlarında olduğu hâlde yeniçeriler; 3. Dört ağaları ve bayrakları ile sipahiler; 4. Bayraklarını hâmil cebecibaşı ve cebeciler; 5. Ağaları ve bayrakları ile serdengeçtiler; 6. *Topçubaşı* ve *topçular*; 7. Bostancıbaşı ve bostancılar; 8. Sadrâzam ve askerleri. Edirne'ye hareket eden kuvvetin yekûnu, muhtelif rivayetlere göre, 70,000 - 103,000 insan; 150 top, silâh, kuzma, kürek, balta ve *kanca* ile yüklü 1500 arabadan ve deveden ibaretti²⁴.

²³ Osmanlı müverrihlerine nazaran: 13 ağustos 1703.

²⁴ Edirne'ye yürüyen silâhli âsi kuvvetin mevcudu; 15,000 yeniçeri, 4,400 sipahi, 1,100 suvari, 4,000 cebeci, 1,000 topçu, bunları başka da 300 kadar top arabacıları, ulema ve esnaf birlikleri olarak 30,000 kadardı (İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV, Ks. I, 33).

Ordu şehirden çıktuktan sonra, beş sahil kapısı ve iki de kara kapısı haric olmak üzere, diğer bütün sur kapıları kapatıldı; açık bırakılan dört beş yere ise, gece ve gündüz bekleyen yeniçeri müfrezeleri konuldu; aynı zamanda, Sarayburnu tarafındaki kapıları kapatılmış olan sarayın dışı, Bahçekapısı'ndan Sinanpaşa Köşküne kadar olan 7-8 mahâlde, tam teçhizatlı yeniçeri kıt'aları tarafından *muhasara* olunmuştu. Bundan başka, yerli ve yabancı bütün Rum, Ermeni ve Yahudi halkına, evlerinde silâh bulundurmaları, silâhı olanların bunları teslim etmeleri, aksi hâlde aranıldığında silâh bulunan ev ve *oda* sahiplerinin asılacağı ilân edildi. Bunun üzerine, mezkûr cemaatlara mensub papazlar, hahamlar ve cemaat büyükleri, kendi ırkdaşlarından topladıkları silâhları şehir kadısına götürüp teslim ettiler. Toplama ameliyesi, silâha ihtiyaç olduğu bahanesiyle birkaç def'a tekrarlandı. Fakat tahkikatımıza göre, bu tedbir, silâh noksanlığından ziyade, hıristiyanlara karşı beslenen şüpheden dolayı alınmıştır. Zira, şehir askerden boşalınca, gûya hıristiyanların birleşerek ayaklanacaklarından korkuluyordu. Hattâ Rum patriğinden bu hususta kefâlet dahi alındı. Hıristiyanlara karşı beslenen bu şüpheleri gizlemek için yahudiler de bu işe karıştırılmıştır. Fakat, bu zan ve tedbire hiç de lüzüm yoktu. Zira, hıristiyanlar, iki seneden beri, birlik şöyle dursun, bilâkis, "filanca ermenilikten çıkmış, rum ve frenk olmuştur" diyerek birbirlerini hükümete ihbar etmekte, bâzıları da "rum ve lâtin olmaktansa müslüman olmak daha iyidir" düşüncesiyle ihtilaf içine düşmüş bulunmakta idiler. Birbirine mürted ve mütezil diyerek yekdiğerini yiyen bu hıristiyanların birleşeceklerini sanmak abes değil midir?²⁵ Her ne ise, biz mevzuumuza devam edelim.

Askerler şehirden çıkarken, *Şehrezul'*lu olan Hasan Paşa'yı kaymakam tâyin ettiler. Mukaddemâ, padişah, Bayram adında bir *bostancıbaşı* onun kellesini kesmeğe göndermiş, fakat bundan haberdar olan Hasan Paşa, kürd beylerinin yanına iltica ederek kurtulmuş, kargaşalık sırasında da meydana çıkarak asilere iltihak etmiş ve nihayet kaymakam olmuştu²⁶. Askerlerin Edirne'ye hare-

²⁵ Ermeni cemaati içinde hayli kargaşalık ve müessif hadiselere sebep olan katoliklik propaganda ve mücadelesi, bu sıralarda had bir devreye ulaşmıştı.

²⁶ Şehr-i zur'lu Hasan Paşa, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın kethüdası iken, dogum yeri olan Şehr-i zur vâililiğine tâyin edilmişti. Feyzullah Efendi'nin teşvikiyle idâma mahkûm edildiğinde katli için Türkmen Kara Bayram Ağa gönderilmiş, fa-

ketinden sonra, Anadolu'dan tümen tümen asker gelerek Rumeli'ye geçiyordu. Fakat bunların bir kısmının Rumeli'ye ve İstanbul'a geçmesine izin verilmeyip Üsküdar'da kalmaları emredildi. Edirne'den gelen yolcular ise, şehre girerken kapıdaki muhafızlar tarafından tutulup *serenbaşı*'ya götürülüyorlar ve sorguya çekildikten sonra kısmen serbest bırakılıyor, kısmen de hapse atılıyorlardı.

Askerler henüz Edirne'ye hareket etmeden, müftünün ve adamlarının birikmiş hazinesini ele geçirmek için şehrin muhtelif yerlerinde aramalar yapıldı. Servetlerinin saklı bulunduğu yerler, soruşturmalarla öğrenildikten sonra, câmilerde, hanlarda, bedestende, konaklarda ve bahçelerde araştırma yapılarak sandık ve keseler dolusu altın ve gümüş çıkarıldı. Bundan başka, muhtelif şahıslar, saklamak üzere kendilerine verilmiş olan paraları ve çeşitli mücevheratı, askerin korkusundan, bizzat getirip teslim ediyorlardı. Zira, müftüye âid şeyleri saklıyanlar, üç gün içinde bunları getir-medikleri takdirde, malları müsadere edilip kendilerinin idâm olunacakları münâdiler vasıtası ile her gün ilân ediliyordu.

Böylelikle, İstanbul'daki askerler 22 temmuzda hareket ederek, 10 ağustos salı günü, Baba [Eski] denilen yere vardılar ve orada karargâh kurdular. Padişah da, 300,000 (?) kişi kadar askerini topladı ve bu ordu, sadrâzam, yeniçeri ağası, kâhyabey, defterdar ve diğer ricâl de dahil olmak üzere, Edirne'den çıkarak, İstanbul ordusuna karşı mevzi aldı²⁷. Padişah, kendi muhafız askerleriyle daha arkada karargâh kurdu²⁸. Bu vaziyet üzerine, âsiler Çalık Ahmed Ağa'yı elçi olarak karşı tarafa gönderdiler ve onlara: "Biz, size kılıç çekmeğe gelmedik; şâyet siz bizi kılıçtan geçirmeğe kalkarsanız, bire karşı iki olarak hazırız" dediler. Lâkin hükümet erkânı buna kulak asmadılar. Padişah, yeniçeri ağasına, askerlerin sipere girmesini emretti. Fakat bu esnada, emri icra etmek istemiyen yeniçeriler, havanın sıcaklığını bahane ederek, ancak geceleyin toprağı kazabileceklerini söylediler; gece karanlığında ise, sağa sola tüfenk atarak, hep birden: "İstanbulular bizi bastırdılar" diye bağırmağa başladılar. Tüfenk sesleri ve bağırışlar

kat kendisi atik davranarak Bayram'ı öldürmüş, gizlenmiş ve nihayet isyan sırasın-da gelerek kaymakam tayin edilmiştir (Uzunçarşılı, *agn. esr.*, s. 33).

²⁷ İki ordu, Çorlu kasabasının Kumluca deresinin iki tarafında karşı karşıya mevzi almıştır.

²⁸ Hafsa mevkiinde.

üzerine, padişahın bütün ordusu, karanlıkta olan biteni anlayamadıklarından, korku içinde telâşa düştü; padişah da âcilen hareket ederek Edirne'deki sarayına iltica etti.

Padişahın kaçtığıını gören sadrâzam, yeniçeri ağası ve diğer ricâl de, silâh, cephan ve sair harb teçizatlarını bırakıp, hırsızlar gibi kaçarak birer deliğe girdiler. Bu hilekârlığı yapmış olan yeniçeriler, keyfiyeti sadrâzam Nişancı Ahmed Paşa'ya ve Çalık Ahmed Ağa'ya derhâl haber verince, İstanbul askerleri padişahın karargâhına girerek, terkedilmiş bütün eşyayı, altın ve gümüş paraları yağma ettiler²⁹. Sarayına dönen padişah ise, kardeşine hitâben: "Hâkimiyet artık sana âiddir; gel tahta otur" deyince, kardeşi: "Ben senin sözünle tahta çıkacak ve askerler gelince de aşağı indirilip rezil olacak kadar akılsız değilim" dedi ve tahta oturmadı.

İstanbul askerleri, 11 ağustos çarşamba sabahı, Edirne'ye girerek, "padişahım çok yaşa" âvâzeleriyle, Sultan Ahmed'i tahta çıkarıp, sultan Mustafa'yı kafes arkasına kapattılar³⁰. Yeni padişah cülûs edince, kendisinden Feyzullah Efendi talep edildi; padişah da: "Getirin şu *papazı* göreyim" emrini verdi. Padişahın irâdesiâi hâmilan Rumeli'ye giden askerler, oradan oraya dolaştırılmakta olan müftüyü Dimetoka taraflarında bulunca onu yakalayıp rezilâne bir surette Edirne'ye getirdiler ve oğulları ile birlikte yeniçeri ağasının hapsine koydular. Orada birçok kimselerin alay ve hakaretine mâruz kalan Feyzullah Efendi, bilâhire umumî *zindana* nakledilip *Kanlı kuyu*'ya indirildi.

Yani padişah, İstanbul'a gelmek üzere *tuğunu* çıkardı; fakat askerler harekete mâni oldular. Padişah, bunun sebebini sorunca, askerler: "Cülûs [bahşişi] isteriz" dediler. Padişah da üç gün zarfında vereceğini vaad etti ve sözüne sadık kaldı.

Kanlı kuyu'ya atılmış olan müftü ve oğulları, hazinelerinin yerini söyletmek üzere günlerce ağır işkencelere mâruz bırakıldılar; fakat onlar, servetlerini kat'iyetle inkâr ediyorlardı. Müftü, ağlayarak ve feryad ederek, "yaşıma merhamet edin!" diye cellâdlara yalvarıyordu, fakat onlar, küfürler savurarak işkenceyi daha da artırıyorlardı.

²⁹ 22 ağustos 1703'de.

³⁰ 22 ağustos çarşamba günü.

Bir gün, devlet ricâlerinden bâzı kimseler, yeni padişaha *pişkeş* olarak nefis yemekler takdim edince, sultan Ahmed, yemeğin bir kısmını kardeşi sultan Mustafa'ya gönderdi. Bunu gören mahlû' padişah: "Kardeşim bunu bana göndermektense, hatırımı sayıyorsa, *hocamı* askerlerin elinden kurtarsın, ondan bir satır yazı da mı öğrenmedi, hocamız değil midir?" dedi. Yemeği götürən adam, sultan Mustafa'nın ısrarı üzerine, padişaha giderek, büyük kardeşinin ricasını aynen anlattı. Bunu duyan sultan Ahmed, Fezullah Efendi'nin derhâl idâm edilmesini emretti. Padişahın fermanını hâmil askerler, müftüyü hapisten çıkararak, üzerine cübbe yerine bir *zomb* yâni *gecelik* geçirilmiş olduğu hâlde, bir yük beygirine bindirdiler. Toplanan kalabalık kaçmağa başlayınca, cellâd: "Kaçmayın, durup seyredin, diasiz müftü Fezullah bu değil midir?" diye bağırdı. Müftü bu suretle tahkirlere hedef olarak çarşı meydanına getirildi ve orada başı kesildi. Seyirciler arasında bulunan bir rum papaz, âyin elbiselerini ve kilise buhurdanlığını getirmeğe icbar edildi; cesedin ayağına bağladıkları ipi papazın eline verdiler ve çekiştirerek götürmeğe başladılar. Askerler, papaza, kendi dinine göre cenâze merasimi icrâ etmesini dayak tehditleriyle emredince, papaz, güya okuyor gibi yaparak; "*Afaro, ke kako-roz, ariyos, sizmakos, heredikos, ala bela versin; ne sizdendir, ne bizden*" gibi bir mânâ ifade etmeyen sözler söyleyerek, ölüyü sürükledi. Cesed bu suretle şehrin sokaklarında dolaştırıldıktan sonra Tunca kenarına götürülerek nehre atıldı³¹.

Rivâyete göre, müftünün idâm edildiği sırada, bir an için bulunduğu vaziyeti unutan sâkıt padişah sultan Mustafa, hizmetçilere: "Akpınar'a gitmek istiyorum, hazırlık görün" diye emir vermiş, onlar da: "Sen hâl' edildin, nasıl gidebilirsin" deyince, akli başına gelmiş ve *hocasını* sormuş. İdâm edildiği bildirilince, ağhıyarak: "Beni nasıl bu hâle getirdinse, sen de belâm âhirette bulasın" diye lânet okumağa başlamıştır. Müftünün hakikaten bir büyücü olması işte bundan anlaşılacaktır. Zirâ hayatta kaldığı müddetçe sihri tesir ettiğinden, biçâre sultan Mustafa onun ne kadar muzır bir

³¹ 3 Eylülde, 39) kadar kefere, iplerin uclarına yapıtıp, önlerinde kandiller taşıyan ve künlük yakan papazlar olduğu hâlde, cesedi birbuçuk saatlik yerden sürüklüye sürüklüye Tunca'ya atıldılar. Kellesini de bir sopaya geçirip dolaştırdılar ve onu da nihayet Tunca'ya atıldılar. (Ahmed Bâdi, *Riyaz-i belde-i Edirne*, II, 115 v. d.; Uzunçarşılı, *agn. esr.*, IV, I, 39).

adam olduğunu anlayamamış, *neden sonra* anlamış ise de, *iş işden geçmişti*.

Askerler, sadriâzam Râmi'yi, yeniçeri ağasını, defterdarı, ket-hüdayı, kasab-başyayı, cebeci-başyayı, rum tercüman İskerlet-oğlu'nu ve diğer ricâli her yerde aradırsa da, ele geçiremediler; fakat firarilerin evlerine girerek her şeylerini yağma ettiler. İstanbul askerlerinin kılıçtan geçirilmesine dâir müftünün çıkardığı fetvaya göre *hüccet* vermiş olup firar eden Dede Efendi yakalandı, İstanbul'a gönderildi ve müftüye kafadar olup onun yolunu takip eden Erzincanlı Vardapet Avedik'in mevkuf bulunduğu³² Yedikule'de haps edildi. Bundan başka müftünün oğlu nakib, kızlarağası *ya-zıcısı*, müftünün kâhyası ve *tahsilcisi* ile diğer bâzı kimselerin dâhil olduğu yirmi kişi İstanbul'a gönderilerek haps edildiler. Birkaç gün sonra, müftünün oğlu nakibin başı kesildi ve kellesi saray kapısı önünde teşhir edildi³³.

Padişah, cülûs bahşışı olarak, askerlerin her birine 25 kuruş tevzi ettirdikten sonra, yol hazırlığı görüldü. Önce, kafes içinde olmak üzere *ma'zûl* padişah ve Vâlide - sultan İstanbul'a getirildiler, arkadan da padişah, sadriâzam, yeniçeri ağası ve bütün askerler yola çıktılar. Askerler, Edirne'ye gittikleri vakit kendilerine karşı gelmiş olan Hafsa'ya gelince, orasını yağma ederek intikam aldılar. Birkaç gün sonra İstanbul'a vâsil olan ordu, sur

³² Maceralı hayatı ile meşhur Erzincanlı Vardapet Avedik, 1702-1703 ve 1704-1705 senelerinde olmak üzere, iki defa ermeni patriği olmuştur. Lâtin papazların propagandası ve ermenilerin içinde zuhur eden mezheb kavgaları esnasında, enerjik hareketlerinden dolayı müteaddid defa tevkif edilen, sürülen ve bir ara da Yedikule'de haps edilen Vardapet Avedik, şeyhülislâm Fezullah Efendi'nin yakın dostluğu sayesinde kurtulmuş, fakat nihayet, Fransız elçisi Ferieol'un tazyiki üzerine İstanbul'dan uzaklaştırılmış, Sıkız adasına sürülmüş, oradan da, Kudüs'e götürülmek vaadi ile bir Fransız gemisine konularak Mesina şehrine götürülmüştür. Kendisi, oradan Fransa'ya götürülerek oranın muhtelif manastırlarına kapatılmış, bir ara Bastille'de de haps edilmiş ve nihayet, 1711 yılında, bir katolik rahibi olarak, Paris'de ölmüştür.

³³ Fezullah Efendi'nin katlinden sonra, oğullarından Fethullah Efendi, Rümeli kazaskeri Mehmed Dede Efendi, Anadolu kazaskeri Mustafa Ahmed, şehzade Mahmud'un hocası İbrahim Efendiler İstanbul'a getirilerek Yedikule'de haps edilmişlerdir. Bunlardan Fethullah Efendi katledilerek başı Bab-ı hümâyün'a konmuş, cesedi denize atılmıştır. Diğerleri de Kıbrıs'a sürülmüşlerdir (bk. Uzunçarşılı, *agn. esr.*, s. 40).

haricinde, Davudpaşa-sarayı'nın yakınlarında karargâh kurdu. Ertesi gün, 6 Eylül pazartesi, Padişah, muhteşem bir alayla Eyupsultan câmiine giderek, âdet üzere orada kılıç kuşandı ve büyük ihtişamla şehre girip tahta oturdu.